

УДК 304

МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАЦИЯДАҒЫ СТЕРЕОТИПТЕР

Амангелдіқызы А., педагогика ғылымдарының магистранты, Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда қаласы

Камишева Г.А., қазақ тілі мен әдебиеті және журналистика кафедрасының аға оқытушысы, п.ғ.к., Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті

Бұл мақалада адамзат қарым-қатынасында тілге басты құрал ретінде қарау, алайда жалғыз құрал емес екенін ұмыттырмау! Әсіресе халықтар, тілдер, мәдениеттер араласы айырықша күшейген бүгінгі таңда, өзге мәдениет өкіліне түсіністікпен қарап, оған қызығушылық танытып, құрмет көрсетуге тәрбиелеу өзекті мәселеге айналып отырған уақытта бұл талпынысымыз аса маңызды. Көпшілік назарының мәдениетаралық, халықаралық коммуникация мәселелеріне ауып отырғанының да бірден-бір себебі – осы.

Кез келген елдің болашағы білім беру жүйесі мен зиялылар қауымының деңгейіне байланысты болғандықтан, Қазақстан халқына да әлемнің дамыған елдерімен тең дәрежеде білім беру қажеттігі туындап тұр. Әлемдік білім кеңістігіндегі оқытудың озық технологияларын қамтитын жаңа білім мазмұны шынайы жарыс, адал бәсекеге қабілетті адам тәрбиелеуді қамтамасыз етуі тиіс. Бұл талап оқытушылар қауымына да үлкен жауапкершілікті жүктейді. Сол себепті біздер әр кез үлкен ізденісте жүріп, әр сабаққа жан жақты дайындалуымыз қажет. [1]

Тілдерді оқытуда пайдаланылатын маңызды технологиялардың бірі – коммуникативтік оқыту технологиясы. Бұл технология өзінің тиімділігін іс жүзінде дәлелдеп, көптеген мұғалімдердің тәжірибесінен орын алды. Коммуникативтік технологияда тілдік қарым-қатынас алдыңғы орынға шығарылады да, басқа жұмыстар осы бағдарға бағытталады. Осы орайда, қарым қатынас қабілетін дамыту мақсатында шет тілі мұғалімдеріне тек лингвистикалық аспектілерді ғана емес, сонымен бірге оқу материалдарындағы оқытылатын тілдің мәдени аспектілерін де қамту үшін мәдениетаралық компоненттерді де қамту басты назарға алынып отыр. Мәдениетаралық компоненттерді біріктіру қажеттілігі көбінесе шет тілін үйренушілердің көпшілігі шет тілде сөйлейтіндерге мағынаны беруде айтарлықтай қиындықтарға тап болғандықтан туындайды. Сол себепті, бірқатар ғалымдар мәдениетаралық коммуникативті құзыреттілік тілдік материалдарда болуы және дамуы керек деп санайды. Әрбір тіл әлемді өзінше бөледі, оны тұжырымдамалаудың өзіндік тәсілі бар. Әр халықтың, әр ұлттың қоршаған әлем, адамдар, басқа мәдениеттің өкілдері туралы өзіндік идеялары бар. Қоғамда өздеріне де, мәдени кеңістігіндегі мінез-құлық пен дәстүрге де, басқа тілдік және мәдени кеңістіктің өкілдеріне де қатысты белгілі бір стереотиптер қалыптасады.

«Стереотип» терминін алғаш рет американдық журналистиканың классигі Уолтер Липпман қолданды, ол 1922 жылы «қоғамдық пікір» (Public Opinion) кітабын шығарды. Осы сөзбен ол қоғам адамдарды санаттауға тырысатын әдісті сипаттауға тырысты. Әдетте, қоғамдық пікір кейбір сипаттамаларға сүйене отырып, «мөр» қояды. Липпман стереотиптердің төрт аспектісін анықтады (кейіннен көптеген басқа градациялар пайда болды, алайда олар Липпманның идеяларын ұстанды). [2]

Біріншіден, стереотиптер шындыққа қарағанда әрдайым қарапайым-стереотиптердің ең күрделі сипаттамалары екі-үш сөйлемге «сәйкес келеді». Екіншіден, адамдар стереотиптерді (таныстардан, бұқаралық ақпарат құралдарынан және т.б.) алады және оларды жеке тәжірибе негізінде тұжырымдамайды. Бұған мысал ретінде идеалды әйел деп аталатын идея болуы

**ҚҰЗЫРЕТТІЛІК БІЛІМ: МОДЕЛЬДЕР,
ӘДІСТЕР, ТЕХНОЛОГИЯЛАР
КОМПЕТЕНТНОСТНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ:
МОДЕЛИ, МЕТОДЫ, ТЕХНОЛОГИИ**

мүмкін: ол аққұба, көздері көк, артық салмақсыз, кеудесі мен ұзын аяқтары болуы керек. Бұл идеал тек Барби қуыршағына сәйкес келеді. Үшіншіден, барлық стереотиптер жалған, көп немесе аз дәрежеде. Олар әрқашан белгілі бір адамға белгілі бір топқа жататындығына байланысты ие болуы керек белгілерді жатқызады. Төртіншіден, стереотиптер өте берік. Адамдар стереотип дұрыс емес екеніне сенімді болса да, олар одан бас тартуға бейім емес, бірақ ерекшелік тек ережені растайды деп мәлімдейді. Мысалы, бойы ұзын Қытайлықпен кездесу басқа қытайлардың кішкентай деген стереотип қалдырады. Стереотип өзгеруі мүмкін және халықтың басқа тобына ауыстырылуы мүмкін. Мысалы, американдықтар XX ғасырдың басында еврейлерді «мұрынды» (Big Noses) деп атады. Алайда, кейіннен барлық еврейлердің мұрны үлкен емес белгілі болды. Қазір бұл эпитет арабтарға қатысты жиі қолданылады.

Сэра Хан (Saera R. Khan), Сан-Франциско университетінің профессоры (University of San Francisco) стереотиптерге сену өте қауіпті деп санайды Стереотиптер, ең алдымен, танымдық және мотивациялық функцияларға ие. [3]

Стереотиптер белгілі бір адамдарға немесе мәдениетке тән ең типтік белгілер анықталған кезде және осы белгілер мен қасиеттерге байланысты олар топтарға (санаттарға) бөлінген кезде мәдениетаралық немесе этносаралық байланыстарға байланысты пайда болуы керек. Осылайша типтік ерекшеліктеріне тән бірте-бірте жалпылама беру туралы қандай да бір халықтың немесе оның мәдениетін білдіретін этномәдени стереотиптер қалыптасады.

Біздің ойымызша, стереотиптер – бұл ұжымдық сананың бір түрі, сондықтан олардың тамырларын монотонды өмірлік жағдайларды бірнеше рет қайталаумен сипатталатын адамдардың объективті өмір сүру жағдайында іздеу керек. Бұл монотония адамның санасында стандартты схемалар мен ойлау үлгілері түрінде бекітілген. Стереотиптер адам санасының біртекті құбылыстар, фактілер және адамдар туралы ақпаратты тұрақты идеалды формациялар түрінде бекіту қабілетіне байланысты қалыптасады. Белгілі бір ынталандыруларға негізделген заттардың белгілі бір сыртқы белгілерін бөліп көрсете отырып, сана дайын-стереотипті өмірге әкеледі, ол объектінің сапалық сипаттамаларын тез қабылдайды. Нәтижесінде біртекті объектілер санада тиісті идеяларда, суреттерде, бағалауларда жазылады, олар арқылы адамдар ақпарат алмасуға, бір-бірін түсінуге және бірдей құндылық параметрлерін жасауға мүмкіндік алады.

Стереотиптер адамдардың әлеуметтік тәжірибесін, олардың күнделікті тәжірибесінде жиі қайталанатынын көрсетеді. Олар адамның санасын белгілі бір қасиеттерге, қоршаған әлем құбылыстарының қасиеттеріне, көптеген адамдарға белгілі, көрінетін немесе түсінетін қасиеттеріне баса назар аудару арқылы адамдардың бірлескен іс-әрекеті нәтижесінде қалыптасады. Мазмұны бойынша стереотиптер-бұл қасиеттер мен қасиеттердің шоғырланған көрінісі, олардың мәнін неғұрлым схемалық және түсінікті түрде жеткізеді.

Стереотип «ұлттық мінез» ұғымымен тығыз байланысты. Мінез – адамның қоғамда өмір сүре отырып жинақтайтын ерекше қасиеттері. Сондай-ақ мінез деп адамның өмірі мен іс-әрекетінде көрінетін және қалыптасатын тұрақты жеке-дара ерекшеліктерінің жиынтығын айтамыз. Осылайша, адам мінезі оның дүниетанымына, іс-әрекетінің сипаты мен мазмұнына, өмір сүретін әлеуметтік ортасына, басқа адамдармен жасайтын белсенді қызметіне байланысты әлеуметтік мәнге ие болады. [4]

С.Г. Тер-Минасова «Тіл және мәдениетаралық коммуникация» атты кітабында «ұлттық мінезді» анекдоттар арқылы сипаттаған. «Ұлттық мінез туралы стереотип пікірлерді анекдоттардан көптеп кездестіруге болады». [5]

Адамдардың өмірінде стереотиптерді қолданатын таңқаларлық және жаман ештеңе жоқ. Өмірге қажетті әлем туралы ақпаратты алу және оны қабылдау механизмі арқылы сын-

**ҚҰЗЫРЕТТІЛІК БІЛІМ: МОДЕЛЬДЕР,
ӘДІСТЕР, ТЕХНОЛОГИЯЛАР
КОМПЕТЕНТНОСТНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ:
МОДЕЛИ, МЕТОДЫ, ТЕХНОЛОГИИ**

дыру арқылы адамдар, әрине, осы процесте олардың ішкі логикасына сәйкес келетін, қалыптасқан пікірлерді растайтын және олардың құндылықтары мен басымдықтарына сәйкес келетін ақпаратты қалайды. Стереотип өткен өмірлік тәжірибеге сілтеме жасаған кезде пайда болады – жеке және топтық және алдыңғы қабылдауға байланысты. Стереотиптің пайда болуы мен қалыптасу процесі әртүрлі психикалық элементтердің тікелей өзара әрекеттесуімен жүреді: суреттер, пікірлер, интонациялар, семантикалық көзқарастар, қайталанатын бағалау, эмоциялар және т.б.

Стереотиптерді қалыптастыру процесі екінші сигнал беру жүйесінің әрекетіне негізделген үш кезеңнен тұрады. Стереотиптің қалыптасуының бастапқы кезеңі жеке ауызша немесе визуалды ынталандырулардың екінші сигнал жүйесінің сезім мүшелеріне дәйекті әсерін және мидың жоғарғы бөліктеріндегі сөздер мен визуалды бейнелерден күрделі ынталандырулардың өзара әрекеттесуін қамтиды, бұл санада тұтас көріністің пайда болуымен, қолданыстағы қауымдастықтардың және дайын символдардың және сананың формаларының актуализациясымен аяқталады. Содан кейін іздеу реакциясы фазасы естілетін немесе көрінетін көріністер анықталған және қалаған нәрсе ретінде анықталған кезде келеді. Сонымен қатар, жалпы схемалық презентация бөлшектермен байытылып, нақты сипатқа ие болады. Бүкіл процестің соңғы кезеңі-тану. Стереотипке арналған бастапқы ақпарат мида қауымдастық түрінде сақталады. Мұнда әртүрлі мамандандыруға ие қабылдау мен есте сақтаудың функционалды элементтері қозғалады және әртүрлі сезімдерді, символдар мен бейнелерді тудырады, олар жиынтығында тиісті стереотипті құрайды.

Стереотиптердің пайда болу себептері әртүрлі. Алайда, олардың ішіндегі ең маңыздысы, үнемі өсіп келе жатқан ақпарат көлемінен мидың шамадан тыс жүктелуіне сананың қорғаныс реакциясы болуы мүмкін. Кіретін ақпараттың стереотипі-бұл бүкіл ағзаның тұтастығы мен денсаулығын сақтауға бағытталған миды шамадан тыс жүктемелерден қорғаудың табиғи түрі. Стереотиптердің болуы бұл процесті айтарлықтай жеңілдетеді және әлсіретеді.

Өз табиғаты бойынша стереотиптер-бұл адамдардың қарым-қатынасы мен өзара әрекеттесуінің әлеуметтік-психологиялық тәжірибесін жинақтайтын сезімтал боялған бейнелер. Осындай сипатқа ие бола отырып, стереотиптер бірқатар қасиеттерге ие: тұтастық, құндылық түсі, тұрақтылық, консерватизм, эмоционалдылық, ұтымдылық және т.б. осы қасиеттердің арқасында стереотиптер өздерінің әртүрлі функциялары мен міндеттерін орындайды, олардың ішінде мәдениетаралық коммуникация процесі үшін мыналар ерекше маңызды: адамның іс-әрекетін олардың нақты әлеуметтік-мәдени ерекшеліктері туралы дайын және қарапайым ақпарат беру арқылы түсіндіру; байланыс серіктестерінен әр түрлі мінез-құлықты алдын-ала білу; әңгімелесушілер мен серіктестерге қатысты өзіндік мінез-құлық негіздерін қалыптастыру; дәстүрлерді, әдет-ғұрыптарды, әдеттерді, олардың мәдениетін қорғау, Өз мәдени тобының кешірімі; қоғам мүшелерін тиісті стандарттармен, модельдермен, мінез-құлық стандарттарымен қамтамасыз ету; қоғамдағы әлеуметтік-мәдени топтар арасындағы қатынастарды тұрақтандыру және біріктіру.

Барлық схемамен және жалпылауымен, басқа халықтар мен мәдениеттер туралы стереотип идеялары адамдарды басқа адамдардың мәдениетімен өзара әрекеттесуге дайындайды, оның адам психикасына әсерін әлсіретеді және мәдени күйзелістің көріну күшін азайтады. Шынында да, мәдениетаралық қарым-қатынас процесінде бір серіктес екіншісін өзінің әрекеттерімен және әрекеттері арқылы қабылдайды. Басқа адаммен қарым-қатынас құру көбінесе іс-әрекеттерді және олардың себептерін түсінудің барабарлығына байланысты. Сондықтан стереотиптер Сіздің және басқа адамдардың әрекеттерінің себептері мен ықтимал салдары туралы болжам жасауға мүмкіндік береді. Стереотиптердің көмегімен адамға белгілі

**ҚҰЗЫРЕТТІЛІК БІЛІМ: МОДЕЛЬДЕР,
ӘДІСТЕР, ТЕХНОЛОГИЯЛАР
КОМПЕТЕНТНОСТНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ:
МОДЕЛИ, МЕТОДЫ, ТЕХНОЛОГИИ**

бір белгілер мен қасиеттер беріледі және осы негізде оның мінез-құлқы болжанады. Осылайша, жалпы қарым-қатынаста және мәдениетаралық байланыстар процесінде стереотиптер өте маңызды рөл атқарады.

Мәдениетаралық қарым-қатынастағы стереотиптердің рөлі мәселесін талдау олардың мәдениеттердің өзара әрекеттесуі мен өзара түсіністігіндегі маңыздылығын анықтауға мүмкіндік береді. Зерттеу нәтижесінде екі тәсіл қалыптасты. Олардың біріншісін "академиялық" деп атауға болады. Ол ағылшын психологы Р.Стагнердің еңбектерінде ұсынылған, ол топтар арасындағы мәдениаралық өзара әрекеттесудегі стереотиптер шетелдік мәдениеттің бейтаныс немесе бейтаныс құбылыстарын қабылдауды жеңілдетеді, бұл адамның әлеуметтік-мәдени ортасын тез, қарапайым және сенімді түрде жіктеуге, жеңілдетуге мүмкіндік береді. Тағы бір тәсіл-әлеуметтік өзара әрекеттесу контекстіндегі стереотиптердің рөлін талдау. Мұнда стереотиптер жасырын нәсілшілдік, этноцентризм және дискриминацияның көрінісі ретінде пайда болады.

Тәсілдердің айырмашылығына қарамастан, олар мәдениетаралық қарым-қатынаста стереотиптер этноцентрлік реакцияның нәтижесі-басқа адамдар мен мәдениеттерді тек олардың мәдениеті тұрғысынан бағалауға тырысу деген идеяны айқын көрсетеді. Көбінесе, мәдениетаралық қарым-қатынаста және қарым-қатынас серіктестерін бағалауда, әңгімелесушілер бастапқыда бұрын қалыптасқан стереотиптерді басшылыққа алады. Әлбетте, стереотиптерден мүлдем аулақ адамдар жоқ, коммуниканттардың стереотиптерінің әртүрлі деңгейлері туралы ғана айтуға болады. Зерттеулер көрсеткендей, стереотиптеу дәрежесі мәдениетаралық өзара әрекеттесу тәжірибесіне кері пропорционалды.

Стереотиптер біздің құндылықтар жүйесіне қатаң түрде «енгізілген», оның ажырамас бөлігі болып табылады және қоғамдағы ұстанымдарымызды қорғаудың бір түрін қамтамасыз етеді. Осы себепті стереотиптер әр мәдениаралық жағдайда қолданылады. Мәдениетаралық қабылдау тетіктері ана мәдениетінің нормалары мен құндылықтарын іріктеп қолдануды іске асырады. Жеке топты да, басқа мәдени топтарды да бағалаудың осы өте жалпы мәдени ерекше әдістерін қолданбай, мүмкін емес. Бұл ретте басқа топтың өкілдері жынысы, ұлты, сөйлеу ерекшеліктері, сыртқы келбеті, терісінің түсі, неке салттары, діни нанымдары және т.б. сияқты белгілері бойынша сәйкестендіріледі.

Мәдениетаралық байланыстар жағдайында стереотиптер олар туралы жалғыз дұрыс ақпарат ретінде қарастырылғаннан гөрі, адам немесе жағдай туралы алғашқы және оң болжам ретінде қолданылған кезде ғана тиімді болады. Стереотиптер тиімсіз болып, оларға назар аударып, дұрыс емес топтарға қате сілтеме жасаған кезде, белгілі бір адамның сипаттамасымен стереотиптерді араластырған кезде және нақты бақылаулар мен тәжірибеге негізделген стереотиптерді өзгерту мүмкін болмаған кезде топтық нормаларды қате сипаттаған кезде қарым-қатынасты қиындатады. Мұндай жағдайларда стереотиптер мәдениетаралық байланыстарға елеулі кедергі болуы мүмкін.

Жалпы, стереотиптер мәдениетаралық қарым-қатынасқа кедергі келтіруі мүмкін келесі себептер бар: егер стереотиптердің артында адамдардың жеке ерекшеліктерін анықтау мүмкін болмаса: стереотиптеу топтың барлық мүшелерінің бірдей белгілері бар деп болжайды. Бұл тәсіл жеке вариацияларға қарамастан белгілі бір уақыт аралығында бүкіл топқа және жеке адамға қолданылады; егер стереотиптер белгілі бір қате сенімдер мен нанымдарды адамдар шынайы деп қабылдай бастағанға дейін қайталаса және күшейтсе; егер стереотиптер жартылай шындық пен бұрмалануға негізделген болса. Стереотиптелген топтың нақты сипаттамаларын сақтай отырып, стереотиптер шындықты бұрмалайды және мәдениетаралық байланыстар жүзеге асырылатын адамдар туралы дәл емес түсінік береді.

**ҚҰЗЫРЕТТІЛІК БІЛІМ: МОДЕЛЬДЕР,
ӘДІСТЕР, ТЕХНОЛОГИЯЛАР
КОМПЕТЕНТНОСТНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ:
МОДЕЛИ, МЕТОДЫ, ТЕХНОЛОГИИ**

Адамдар өздерінің ұлттық стереотиптерін сақтайды, тіпті нақты шындық пен олардың өмірлік тәжірибесі оларға қайшы келеді. Сондықтан, мәдениетаралық байланыстар жағдайында стереотиптерді тиімді басқара білу маңызды. Оларды түсіну және пайдалану, сондай-ақ олар шындыққа сәйкес келмеген кезде олардан бас тарта білу ол қиынның қиыны.

Тамара Андреевна Башкина өзінің «Әлеуметтік стереотиптерге негізделген шетел тілінің сөйлеуін қалыптастыру» тақырыбындағы зерттеу жұмысында «Шетелдік білім беру тиімділігінің кілті – ұлттық мәдениеттердің құндылықтары мен ерекшеліктерін түсіну арқылы тілдер мен мәдениеттерді бірлесе зерттеу, мұнда көпмәдениеттілікті ескеру педагогикалық басымдыққа айналуы керек. Қазіргі уақытта этносаралық қатынастардың төмен мәдениеті мәдениетаралық диалогтың сындарлылығына теріс әсер етеді. Бұл қарым-қатынас, шет тіліндегі сөйлеу әрекеті көпмәдениетті ортада студенттің жеке басын әлеуметтендірудің қажетті шарты ретінде қарастырылады, ал шет тілі қарым-қатынас құралы ретінде ғана емес, сонымен бірге ұлттық мәдениетті үйренудің құралы ретінде де сұранысқа ие. Ұлттық мәдениеттің ажырамас компоненті бола отырып, халықтың шетел тіліндегі сөйлеу әрекеті, өйткені ол ұлттық сипат пен қарым-қатынастың басым ерекшеліктерінен тұрады, бұл таңдалған функционалды және стилистикалық контексттегі вербальды емес мінез-құлық және әлеуметтік символизм кодтарын сақтай отырып, тұрақты ережелер, қарым-қатынас дәстүрлері жүйесі, оларды ескермеу «коммуникативті шок» әсеріне әкелуі мүмкін.» деп көрсеткен. [6]

Мысалы, әңгіме барысында итальяндықтармен белсенді түрде сөйлескен кезде, басқа қарым-қатынас стиліне үйренген немістерде итальяндықтардың «эксцентриктілігі» мен «ұйымдастырылмағандығы» (неорганизованность) туралы стереотип пайда болуы мүмкін. Өз кезегінде итальяндықтар немістер туралы «суық» және «ұстамды» және т.б. стереотипке ие болуы мүмкін.

Пайдалану әдістері мен формаларына байланысты стереотиптер қарым-қатынас үшін пайдалы немесе зиянды болуы мүмкін. Стереотиптеу адамдарға жағдайды түсінуге және келесі жағдайларда жаңа жағдайларға сәйкес әрекет етуге көмектеседі: егер сіз оны саналы түрде ұстанатын болсаңыз: жеке адам стереотип осы топтағы жеке адамға тән ерекше қасиеттерді емес, топтық нормалар мен құндылықтарды, топтық белгілер мен белгілерді көрсететінін түсінуі керек; егер стереотип сипаттамалық емес болса: бұл стереотиптерде белгілі бір топтағы адамдардың нақты және объективті қасиеттері мен қасиеттерін бейнелеуді білдіреді, бірақ оларды жақсы немесе жаман деп бағаламайды; егер стереотип дәл болса: бұл стереотип адам жататын топтың белгілері мен ерекшеліктерін жеткілікті түрде білдіруі керек дегенді білдіреді; егер стереотип тек топ туралы болжам болса, бірақ ол туралы тікелей ақпарат болмаса: бұл топ туралы алғашқы әсер әрқашан осы топтың барлық тұлғалары туралы сенімді білім бере бермейді дегенді білдіреді; егер стереотип өзгертілсе, яғни одан әрі бақылауға және нақты адамдармен қарым-қатынас тәжірибесіне негізделген немесе нақты жағдайдың тәжірибесінен туындайды.

Светлана Анатольевна Чеканова «Стереотиптердің мәдениетаралық қарым-қатынастағы рөлі» атты еңбегінде «Мәдениеттер арасындағы стереотиптердің айырмашылықтары көптеген аспектілерге әсер етеді. Мысалы, әңгімелесу тақырыптары: басқа мәдениеттердің өкілдерімен нені талқылауға болады және мүмкін емес, уақытқа деген көзқарас, әртүрлі мәдениеттер өкілдерінің қоғамдық орындардағы тәртібі және т.б.» мәселелер төңірегінде зерттеу жұмыстарын көрсеткен. [7]

Қорытындылай келе, стереотип ұғымын зерттей отырып, бұл құбылысты екі аспект бойынша қарастыруға болатындығы анықталды: салыстырмалы түрде тұрақты, жалпылама

**ҚҰЗЫРЕТТІЛІК БІЛІМ: МОДЕЛЬДЕР,
ӘДІСТЕР, ТЕХНОЛОГИЯЛАР
КОМПЕТЕНТНОСТНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ:
МОДЕЛИ, МЕТОДЫ, ТЕХНОЛОГИИ**

образ немесе бір мәдени және тілдік кеңістіктің өкілдеріне немесе белгілі бір халықтың көз алдында басқа ұлттардың өкілдеріне тән бірқатар сипаттамалар ретінде.

Стереотип – бұл белгілі бір семиотикалық модельдерге сәйкес қарым-қатынас процесі және нәтижесі. Стереотип (жалпы ұғым ретінде) тілдік емес шындық болып табылатын стандартты және тілдік деңгейде қолданылатын норманы қамтиды. Стереотиптер басқа халықтың сипаттамалары ретінде де, бір ұлттың басқа ұлттың мәдениеті туралы идеяларына қатысты барлық нәрсе болуы мүмкін.

Кез-келген қоғамдағы әр адамның мінез-құлқы (белгілі бір жағдайларда ол жеке болатынына қарамастан) терілген, яғни ол осы қоғамда жеке және әр түрлі дамыған нормаларға бағынады. Әрбір жеке қоғам үшін стереотиптер жиынтығы ерекше. Мәдени стереотиптер адамның мәдени және тілдік кеңістіктегі мінез-құлқына әсер етеді және адам өзін белгілі бір этникалық топтың, белгілі бір мәдениеттің бір бөлігі ретінде білетін сәттен бастап игеріле бастайды.

Жеке адамдардың мәдениетіндегі келесі құбылыстар стереотиптерге жатады: ауызша мінез-құлық, бейвербалды мінез-құлық (мимика, ым-ишара, дене қимылдары) ұлттық сипат және ол туралы басқа ұлттардың идеялары, әлеуметтік жағдайлар, әлеуметтік жағдайлардағы мінез-құлық, ұлттың өмірі мен күнделікті өмірінің ерекшеліктері, ұлттық тағамдар, діни және ұлттық салт-жоралар.

Әр түрлі халықтар арасындағы қарым-қатынас актісін сәтті жүзеге асыру үшін тілді білу ғана емес, сонымен қатар фондық білімнің болуы қажет. Коммуникативті процесте іс жүзіндегі атаулар үлкен рөл атқарады-белгілі бір ұлт өкілдеріне белгілі жеке есімдер, жағдайлар. ұлттар. Прецеденттік атаулар фондық білім сияқты ұғымның құрамдас бөлігі болып табылады. Фондық білім де, прецеденттік атаулар да мәдениеттің ұлттық стереотиптерін «декодтау» және түсіндіру, оларды түсіну және дұрыс түсіндіру үшін маңызды. Оларға дүниетаным жүйесі, белгілі бір қоғамда үстемдік ететін көзқарастар, этикалық бағалау, эстетикалық талғам, сөйлеу және сөйлеу емес мінез-құлық нормалары және осы қоғамның барлық мүшелері білетін білімнің көп бөлігі кіреді. Осы тілдік қоғамның мүшелеріне белгілі және шетелдіктерге белгісіз адамдар өмірінің көптеген аспектілері, өмір салты, әдет-ғұрыптар, тарихи оқиғалар осы мәдени кеңістіктегі белгілі бір стереотиптердің пайда болуына себеп болды.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. «Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасы»
2. А.У. Ослон «Липпман о стереотипах: выписки из книги Общественное мнение», 2006
3. Г.Р. Нурекешова, М.Ш. Джумагулова, Ж.А. Ташенова «Дүниенің тілдік бейнесін қалыптастырушы стереотиптер»
4. С.Г. Тер-Минасова «Тіл және мәдениетаралық коммуникация» / А., 2018
5. Т.А. Башкина «Формирование иноязычного речевого поведения на основе социокультурных стереотипов»
6. С.А. Чеканова «Роль стереотипов в межкультурном общении» <https://bitly.su/uxm2C>
7. Е.М.Верещагин, В.Г. Костомаров «Тіл және мәдениет»